

Systemaattinen analyysi tutkimusmenetelmänä – sovellus tekstiaineistoon terveyshallinto-tieteellisessä tutkimuksessa

Outi Törmänen & Leena Paasivaara

ABSTRACT

The Systematic Analysis as a Research Method – An Application to Textual Material in the Research of Health Management Sciences

The aim of the article is both to discuss the systematic analysis as an independent research method applied to the research of health management sciences and to describe its major methodological points. The systematic analysis as a research method has been used in different scientific branches as a systematic procedure of producing new information. It can be considered a philosophical method akin to conceptual and textual research when the research material is practically always textual material. There are no exactly defined criteria for the textual material to be analyzed, and in this article the main material of the graduate thesis in health management sciences was composed of international scientific articles. The aim of the study was to analyze and interpret ethicality as it appears in the targeting of the resources of a health care organization. The process-like progress of the systematic analysis to the textual analysis is described by means of the application concerned. The material is analyzed immanently, by a text-oriented method whose alternative or complementary method is the theory-oriented systematic analysis. The central result of the

study was the analysis of the concept of ethicality in the context of health management sciences. Particularly, the analysis of the reliability of the research process is part of the method of systematic analysis. The systematic analysis can be applied also to research in the field of health management sciences, offering several possibilities of clarifying the contents of a phenomenon to be studied, of finding explanatory principles and of linking the phenomenon to more extensive connections as well as of building a total picture of the object of interest.

Keywords: systematic analysis, health management sciences, textual material

JOHDANTO

Systemaattinen analyysi on lähes jokaisen tieteellisen tutkimuksen välttämätön osa. Se voi kuitenkin asiayhteydestä riippuen saada eri merkityksiä tutkimuksessa. Laajasti ymmärrettyinä tieteellisen tutkimuksen tieto on yleensä jollakin tasolla systemaattisen analysoinnin tuloksena syntynyttä, jolloin systemaattinen analyysi on ikään kuin ehtona tieteelliselle tiedolle. Hieman kapeammin määriteltynä systemaattinen analyysi voidaan ymmärtää tutkimusprosessiin liittyvänä työskentelytapana, joka liittyy erityisesti tutkimusaineistojen analyysiin eri analyysimenetelmien yhteydessä. Tutkimusaineistojen analyysimenetelmiä on tunnetusti runsaasti johtuen

muun muassa millaisiin tutkimusongelmiin pyritään vastaamaan ja millaisiin tieteenfilosofiin taustatutkimuksiin tutkimus perustuu.

Systemaattinen analyysi voidaan siis ymmärtää tieteelliseen tutkimusprosessiin liittyvänä tavoitteena ja työskentelytapana, jolla tavoitellaan järjestelmällistä, täsmällistä ja kriittistä tietoa. Aivan kuten Niiniluoto (1999, 13) luonnehtii tieteen tarkoittavan luontoa, ihmistä ja yhteiskuntaa koskevien tietojen systemaattista kokonaisuutta (tieteellisen tutkimuksen tulokset) sekä tällaisten tietojen tarkoituksellista ja järjestelmällistä tavoittelua (tieteellinen tutkimusprosessi). Sattumanvaraisen ja jäsenytymättömän tiedon muodostuminen pyritään tieteessä välttämään, mikä voidaan todeta erilaisia tutkimusstrategioita ja -menetelmiä erittelemättäkin.

Systemaattinen analyysi voidaan myös määritellä itsenäisenä tutkimusmenetelmänä, jonka sisältöä tässä artikkelissa avataan terveyshallintotieteelliseen tutkimukseen sovellettuna. Systemaattinen analyysi terveyshallintotieteellisessä tutkimuksessa tarjoaa tuoreen tutkimusmenetelmäsovelluksen ja toisaalta samanaikaisesti tulkinnan ikivanhasta menetelmästä. Tuoreen siitä näkökulmasta, että systemaattista analyysia tutkimusmenetelmänä on käytetty vähän suomalaisessa terveyshallintotieteen ja hallintotieteen tutkimuksessa. Kansainvälistä terveyshallintotieteellistä tutkimusta systemaattisen analyysin menetelmällä on vaikea luotettavasti kartoittaa, koska erityisesti sanat "systematic" ja "analysis" esiintyvät yhdessä hyvin yleisellä ja epäyhtenäisellä tavalla kansainvälisessä tieteellisessä kirjallisuudessa. Tässä artikkelissa esiin tuodut käsitykset perustuvatkin erityisesti kansalliseen tutkimuskirjallisuuteen ja muuhun lähdemateriaaliin aiheesta. Vanhaan tutkimusmenetelmän liittyy sen yhteys filosofiaan ja erityisesti filosofisen tutkimuksen luonteeseen.

Systemaattisen analyysin tutkimusmenetelmäkirjallisuutta on vähän ja se on hajanaista. Tutkija kohtaa nämä puutteet tietoa etsiessään ja se voi osaltaan nostaa kynnystä hyödyntää menetelmää tieteenaloilla, joilla se ei ole kovin tunnettu kuten terveyshallintotieteessä. Menetelmällisinä viitoittajina ovat usein toimineet aikaisemmat eri alojen väitöskirjatutkimukset, jotka puolestaan keskittyvät aina kyseisen tieteenalan sovellukseen. Laajemmin sovellettavan metodikirjallisuuden vähyys voi johtua suurimmaksi osaksi siitä, ettei systemaattisesta analyysistä tutkimusmenetelmänä ole olemassa yksiselitteistä tulkintaa eikä se ole selkeiden sääntöjen mukaisesti etenevä menetelmä. Suomalainen

sitä sivuava metodikirjallisuus on pääosin opetusmonisteen tyyppistä (esimerkiksi Jolkkonen 2007, osin myös Leppisaari 1998, Laajasalo 2001, 195). Viime aikoina tutkimuksissaan (esimerkiksi Laitinen 2008, Saurén 2008) menetelmää käyttäneet viittaavat useimpien edeltäneiden tutkijoiden tavoin Jusilan, Montosen & Nurmen (1992, 157–208) kasvatustieteenalan lähteeseen, jossa painottuu erityisesti laadullisen tutkimuksen näkökulma. Siihen pohjautuvat pitkälti myös Nurmen (2004) ja Hanulan (2007) systemaattista tekstianalyysia käsittelevät tarkastelut. Systemaattisen teologian metodina systemaattista analyysia on myös määritelty (Heinonen 2001).

Tässä artikkelissa systemaattisella analyysillä tarkoitetaan laadullista tutkimusmenetelmää, jota sovelletaan tekstiaineiston analyysiin. Artikkelin tehtävänä on vastata kysymykseen: Miten systemaattinen analyysi tutkimusmenetelmänä soveltuu terveyshallintotieteelliseen tutkimukseen? Artikkelin tavoitteena on kuvata systemaattista analyysia tutkimusmenetelmänä ja sen käyttöä terveyshallintotieteellisessä tutkimuksessa. Tarkoituksena on herättää ideoita menetelmän soveltamismahdollisuuksista hallinnon tutkimuksessa laajemminkin. Artikkelissa menetelmää sovelletaan tutkimukseen, jonka tarkoituksena on analysoida ja tulkita eettisyttä terveydenhuollon organisaation resurssien kohdentamisessa. Tutkimuksessa systemaattisen analyysin valintaan päädyttiin, koska sille ominaista analyttista lukuprosessia noudattaen oli mahdollista ymmärtää ja tulkita lähteiksi valittuja tekstejä tutkimuksen tarkoituksen mukaisesti.

Artikkelissa käsitellään systemaattisen analyysin tarkoitusta ja tavoitteita, vertaillaan menetelmään liittyviä metodisia pääkohtia sille läheisiin menetelmiin ja lopuksi arvioidaan menetelmän soveltuvuutta terveyshallintotieteelliseen tutkimukseen.

SYSTEMAATTISEN ANALYYSIN TARKOITUS JA TAVOITTEET

Systemaattista analyysia tutkimusmenetelmänä on käytetty kansallisessa tutkimuksessa eri tieteenaloilla ja erityisesti humanististen tieteiden alueella mukaan luettuna filosofia. Sitä luonnehditaan eri tutkimusten yhteydessä filosofistyyppisenä menetelmänä. Yhteys filosofiaan on ymmärrettävissä ensisijaisesti systemaattisen analyysin ominaispiirteiden analogiasta filosofisen ajattelutavan piirteisiin. Nämä piirteet liittyvät yleisesti eri tieteisiin ja nii-

den tavoitteisiin, mutta ovat erityisen merkittävässä asemassa filosofiassa. Systemaattisella analyysillä on sanojen mukaisesti kaksi toisiinsa liittyvää tehtävää: analyttinen erittelemine ja synteettinen uuden luomine. Filosofisessa ajattelutavassa erityisesti kielen käytön ja käsitteiden analyysi ovat keskeistä (Sajama 1993, 36–38; Mäki & Väyrynen 2000, 29–56). Analyysillä pyritään tietoisesti uusien kokonaisuuksien muodostamiseen, synteisiin. Synteesiä muodostettaessa syntyy mielekkyys tai tarkoitus, joka liittyy asioiden yhteyteen ja idea on vasta kokonaisuudessa (Mäki & Väyrynen 2000, 55).

Systemaattinen analyysi voidaan ymmärtää myös käsite- ja tekstitutkimukselle sukua olevana tutkimusmenetelmänä, jolla pyritään tunkeutumaan tekstien kielellisen ilmaisun esittämään merkityksmaailmaan luomalla teksteistä systeemisiä merkityskokonaisuuksia (ks. Vuorenmaa 2001, 23). Systemaattisessa analyysissä ovat filosofisen ajattelun tavoin tärkeitä ja ratkaisevia ne merkitykset, jotka tosiasioihin liitetään, eivät niinkään tosiasiat ja yksityiskohdat sinänsä. Systemaattinen analyysi luo merkityksiä tiedolle. Merkityskokonaisuuksien syntymistä luonnehtii myös tietoinen pyrkimys implisiittisestä eksplisiittiseen, jolloin analyysin avulla yritetään paljastaa erityisesti piilossa olevia sisältöjä.

Systemaattisen analyysin tarkoitus on filosofian tavoin olla kriittistä, jolloin asioita tutkimuskohteesta ei oteta annettuina itsestään selvyyksinä vaan niitä tarkastellaan problematisoinnin kautta. Filosofisen ajattelun erityisluonteeseen on aina kuulunut kriittinen argumentointi ja perustelujen etsiminen (Mäki & Väyrynen 2000, 10). Jussila, Montonen & Nurmi (1992, 160) esittävät, että erityisesti filosofisesti orientoituneelle tutkijalle systemaattinen analyysi on keskeinen työtapana (myös Scriven 1988, 131–148).

Systemaattisen analyysin käyttäminen tutkimusmenetelmänä on useimmiten yhteydessä tutkijan mielenkiintoon perustavanlaatuisiin kysymyksiin, kuten esimerkiksi ihmiskuvaan, ajatteluun, etiikkaan ja arvoihin (esimerkiksi Ahteenmäki-Pelkonen 1997, Hannula 2000, Laitinen 2008). Lähtökohtana voi olla esimerkiksi jonkin henkilön, ryhmän tai organisaation käsitys, joka muotoillaan tutkimuskysymykseksi tai aikaisempaan tutkimukseen tai tutkijan esioletuksiin perustuviksi väitteiksi eli ns. työhypoteeseiksi. Filosofian tavoin systemaattiseen analyysiin päätyneet tutkijat eivät kierrä suuriakaan kokonaisuuksia vaan vaikuttavat tarttuvan nimenomaan osin abstrakteiltakin vaikuttaviin aiheisiin.

Usein systemaattista analyysia hyödyntävissä tutkimuksissa on taustalla hermeneuttinen tutkimusote, jonka mukaisesti tutkimus etenee osien ja kokonaisuuden tulkinnan kautta. Tätä hermeneuttisen kehän periaatetta noudattaen analysoitavaa tekstiä tulkittaessa sen osia ei voi ymmärtää ilman kokonaisuutta, mutta osien tulkinta vaikuttaa kokonaisuuden tulkintaan (Kusch 1986, 39). Systemaattisella analyysillä tutkija pyrkii ymmärtämään ja tulkitsemaan tutkimuskohdetta, löytämään asioiden merkityksen ja mielen jokaisen lukukerran täydentäessä aiempaa ymmärrystä. Hermeneuttinen lukutapa sopii kuvaamaan systemaattisen analyysin ominaispiirteitä. Lukutavassa korostetaan, että teksti on toisen kirjoittama, toisessa ajassa ja paikassa, mutta tulkitsijan ymmärtämä tässä ja nyt lukutavalla, joka tulee olla selitettävissä myös toiselle (Varto 1991, 33). Tarkoituksena on pyrkiä selvittämään, millä tavalla merkityksen uudelleen luomine jo kerran luotuun tekstiin voi tapahtua niin, että esille tulevat ne merkityskokonaisuudet, jotka ovat toisaalta alkuperäisen kirjoittajan aikeissa ja toisaalta lukijan mahdollisuuksissa (Varto 1991, 30).

Systemaattisen analyysin tavoitteena voi olla uuden, ennen tutkimattoman tiedon tuottaminen tai aikaisemmin tutkittujen käsitysten kyseenalaistaminen ja tarkentaminen valitusta näkökulmasta. Systemaattista analyysia käytettäessä on syytä muodostaa selkeä tutkimuskysymys tai -kysymykset analyysin lähtökohdaksi. Selkeän lähtökohtakysymyksen merkitys voi korostua filosofistyyppisessä menetelmässä enemmän kuin yleensä laadullisen tutkimuksen analyysin alkuvaiheessa. Selkeä lähtökohta pitää osaltaan menetelmää koossa ja helpottaa ehyen kokonaisuuden saavuttamista. Laadullisessa tutkimuksessa tyypillisesti korostetaan tutkimusprosessin ja analyysin mukana elävää kysymyksenasettelua (Eskola & Suoranta 2005, 16). Tutkimuskysymys voidaan rajata jonkin keskeisen käsitteen tai ajatuskokonaisuuden tutkimiseen. Lähtökohdaksi soveltuu, että tekstin sisältämä ajatusjärjestelmä rakentuu käsitteiden varaan ja analysoitava teksti puolestaan on esitys käsitteitä yhdistävien lauseiden muodostamasta ajatuskokonaisuudesta (Nurmi 2004, 18). Näin analyysia voidaan lähestyä käsitteiden tasolla, niitä koskevien lauseiden tai tekstin esittämän ajatusjärjestelmän tasolla.

Systemaattisen analyysin tutkimuksessa tietoa ei yleensä kerätä empiriasta vaan tutkimusaineisto muodostuu toisen tyyppisestä, olemassa olevasta lähdemateriaalista, joka sitä käyttäneissä tutkimuk-

sisä on käytännössä aina tekstiaineisto (esimerkiksi Ahteenmäki-Pelkonen 1997, Hannula 2000, Laajasalo 2001, Vuorenmaa 2001, Laitinen 2008, Saurén 2008). Suomalaisessa hallintotieteellisessä väitöskirjatutkimuksessa menetelmän ensimmäisenä tuo esille Laitinen (2008). Laitisen (2008, 15) mukaan systemaattisen analyysin piirteitä voidaan katsoa liittyvän myös aikaisempiin hallintotieteellisiin tutkimuksiin, mutta ei siten eksplisiittisesti kuten hänen tutkimuksessaan.

Systemaattista analyysia tutkimusmenetelmänä voidaan soveltaa erilaisten tekstiaineistoihin. Tekstit voivat olla yhtä hyvin menneisyyteen kuuluvia kuin nykypäivän tekstejä. Terveystieteellisen tutkimuksen alueella tekstit voivat olla erilaista kirjallista materiaalia kuten tieteellisiä teoksia, artikkeleita, erilaisia kirjoituksia ja asiakirjoja, suunnitelmia, raportteja ja kirjeenvaihtoa tai jopa henkilökohtaisia dokumentteja. On mahdotonta esittää millainen tekstiaineisto ei soveltuisi analyysin kohteeksi. Samassa tutkimuksessa voidaan analysoida myös erilaista aineistoa.

Systemaattisen analyysin tavoitteena on analysoida ja tulkita rajatusta tekstiaineistosta oleelliset käsitteet ja ideat, joiden pohjalta muodostetaan ydinajatuksia tutkimuskohteen sisällöstä ja kokonaisuudesta johdonmukaisena systeeminä. Tavoitteena on saada selville tutkittavassa ilmiössä vaikuttavat perustekijät ja niiden keskinäinen vuorovaikutus. Oleellista on analysoitavasta tekstistä erilaisten käsitteiden ja aihekokonaisuuksien esiin nostaminen, jolloin pyrkimyksenä on tutkimuskohteen parempi ymmärtäminen kokonaisuutena. Laadullista tekstiaineistoa lähestytään erityisesti merkitysten näkökulmasta. Huomio kiinnitetään siihen, mitä tekstissä pyritään tuomaan esille, miten ajatuksia perustellaan ja myös siihen, mitä näkökohtia jätetään käsittelemättä.

Tarkastelun kohteena ei ole ainoastaan käytetty kieli vaan tekstin ajatussisältö ja siihen olennaisesti liittyvät muutoseikat. Systemaattisen analyysin tavoitteena on ikään kuin jatkaa tekstien kuvailua pidemmälle mikä erottaa sen puhtaasti semioottisesti orientoituneista tekstianalyysitavoista, joissa analyysin lähtökohtana on itse teksti merkkeineen ja jossa tekstiin ei haeta merkityksiä tekstin ulkopuolelta. Tekstianalyysissä tekstejä pystytään tulkitsemaan joko kielitieteilijöiden tapaan pienimmissä mahdollisissa yksiköissä (esim. sanojen tulkinta) tai huomattavasti yleisemmällä tasolla. Usein tekstiä tarkastellaan suhteessa tekijäänsä ja yleisönsä sekä suhteessa toisiin teksteihin eli ote-

taan huomioon kontekstuaalisuus. Tekstianalyysissä kontekstilla tarkoitetaan tavallisesti niitä tekstinulkoisia tekijöitä, jotka vaikuttavat tekstin tulkintaan. Kontekstuaalisuuteen liittyy myös asiayhteys, eli mihin tilanne- tai asiayhteyteen teksti liittyy (Kakkuri-Knuutila & Ylikoski 2000, 24–25.)

Systemaattisissa analyysissä korostuvat kontekstuaalisuuden lisäksi tekstin sisältämät merkitykset tulkinnallisena kokonaisuutena. Tällöin hahmotetaan tekstin osien riippuvuutta kokonaisuudesta ja kokonaisuuden riippuvuutta osista. Analyysi on systemaattista, kun sen avulla selvitetään tutkittavan asian sisältö, merkitys ja asema kokonaisuuden, systeemisen rakenteen osana. (Jussila ym. 1992, 157–160; Heinonen 2001, 66).

VARSINAINEN ANALYYSIVAIHE

Systemaattisessa analyysissä voidaan edetä joko *teorialähtöisesti* tutkimusaineiston ulkopuolista teoriaa, viitekehystä tai käsitejärjestelmää käyttäen tai *immanenttisesti* pitäytyen tutkittavassa tekstissä käyttäen sen käsitteistöä. Immanenttinen merkitsee sisäistä ja läsnä olevaa. Teorialähtöisessä systemaattisessa analyysissä aineistoa tarkastellaan käyttämällä apuvälineenä valitusta teoriasta, viitekehystä tai käsitejärjestelmästä johdettuja tulkintavihjeitä. Tulkintavihjeet voivat olla esimerkiksi oletuksia siitä, millaisiin asioihin tekstissä kannattaa kiinnittää huomiota tai millaisissa asiayhteyksissä ajatusrakennelmat voivat esiintyä.

Tyypillisintä on, että systemaattinen analyysi suoritetaan immanenttisesti eli tekstilähtöisesti. Analyysissä voidaan viitata tekstin ulkopuolelle, mutta käytettävät käsitteet, käsitekonstruktiot, hypoteesit ja väittämät nostetaan itse tekstistä. Tutkija pyrkii ikään kuin tekstin sisään eli mahdollisimman sisälle tekstin sisältämään ajatusrakennelmaan. Lähtökohtaisesti systemaattinen analyysi on joko kokonaan tekstilähtöistä analyysia tai ainakin jossakin tutkimuksen vaiheessa immanenttinen analyysi on tarpeen, jotta käsitekonstruktiot nousevat itse tekstistä. (Jussila ym. 1992, 198–199; Ahteenmäki-Pelkonen 1997, 46; Saurén 2008, 19).

Varsinainen analyysivaihe erillisenä osana systemaattisen analyysin etenemistä on selkeämpi erottaa teoriassa kuin käytännössä. Systemaattinen analyysi tutkimusmenetelmänä on kokonaisuudessaan tutkimusprosessi, jossa työskentelyn etenemisen eri vaiheet liittyvät toisiinsa ja varsinainen analyysi tapahtuu pääosin tutkijan mielessä. Tutki-

ja vuorovaikutuksessa tekstin kanssa muodostaa mielikuvia tekstin ilmaisemasta asiasta, organisoii tekstin informaatiota ja myös omaa lukutapaansa (Hannula 2007, 118). Konkreettisesti varsinainen analyysivaihe sisältää tekstiaineiston intensiivistä lukemista ja runsaasti ajatustyötä. Tekstiä luetaan yleensä useita kertoja huolellisesti syventyen ja mahdollisesti näkökulmia vaihdellen, jotta se ymmärretään riittävän selkeästi.

Varsinaista analyysivaihetta selkeyttää analyysitason määrittäminen. Analyysitason määrittämistä ohjaavat ensisijaisesti tutkimukselle asetettu tavoite ja tarkoitus sekä analysoitava tekstiaineisto. Mikäli tarkoituksena on analysoida esimerkiksi tiettyä käsitettä, niin aineiston on luonnollisesti oltava relevantti kyseisen käsitteen kannalta. Yksi tapa on erottaa analyysitasoissa käsitteiden analyysi, väitelauseiden analyysi, argumentaatioanalyysi ja edellytysten analyysi (Nurmi 2004, Jolkkonen 2007). Analyysissä on eri tasoilla erilainen painotus. Analyysivaiheessa voidaan päätyä yhteen analyysin tasoon (vrt. Jolkkonen 2007, 12) tai eri analyysin tasoja voidaan käyttää toisia täydentävinä.

Systemaattisen analyysin voidaan sanoa olevan tasoltaan aina vähintään yksittäisten käsitteiden analyysia ja muut tasot riippuvat tutkijan valinnoista liittyen koko tutkimusprosessiin. Käsitteet ovat kuitenkin erityisen keskeisessä asemassa varsinaisessa analyysissä. Käsitteiden kautta avautuu tekstin asiasisältö. Analysoitavasta tekstiaineistosta pyritään ensinnäkin löytämään ydinkäsite tai -käsitteet. Käsitteitä määritellään toisten käsitteiden avulla tai esittämällä esimerkkejä niiden yhteyteen kuuluvista asioista. Huomioon on esimerkiksi otettava se, että kaikkien tutkittavan ongelman kannalta oleellisten osatekijöiden on oltava mukana. Toisekseen käsitteet ovat myös voitava liittää toisiinsa ja kokonaisuuteen johdonmukaisella tavalla. Keskeistä on pyrkimys hahmottaa millaisista käsitteistä tutkimuskohde rakentuu, millaisia ovat käsitteiden väliset yhteydet, mihin yhteydet perustuvat, mikä on käsitteistä muodostuva kokonaisuus ja millaisia ovat sen yhteydet tekstiaineiston ulkopuolisiin ilmiöihin.

Yksittäisten käsitteiden analyysissä tavoitteena on löytää tekstistä käsitteet ja huomioida erityisesti miten käsitteitä käytetään. Käsitteiden käytön analyysi on reitti merkitysten näkökulmaan. Käsitteiden asiayhteydet paljastavat käsitteisisällön merkityksen. Analysoitavasta tekstiaineistosta riippuu osaltaan miten helppoa tai vaikeaa käsitteiden löytäminen on. Huomio pyritään kiinnittämään, miten usein käsitteet toistuvat tekstissä, mikä on kä-

sitteiden painotus tekstissä, millaisia käsittepareja tekstissä esiintyy, käytetäänkö käsitettä tavanomaisessa vai metofoorisessa merkityksessä, miten perinteisiä kyseisen tieteenalan käsitteitä käytetään ja mikä on käsitteen suhde lähikäsitteisiin. (Jussila ym. 1992, 190–192; Nurmi 2004; Jolkkonen 2007, 12–13.)

Yksittäisten väitelauseiden analyysi täydentää käsitteiden analyysia eikä niitä ole analyysitasoina kovin helppo erottaa toisistaan. Tällä analyysitasolla on tavoitteena tunnistaa tekstistä väitteitä ja niiden käyttöyhteyksiä. Väitteillä voidaan tarkoittaa myös muuta kuin selkeitä ja helpoiten tunnistettavia väitelauseita. Väitteet voivat olla myös kysymyslauseita tai esimerkkilauseita, joilla pyritään saamaan tietty vaikutus. Väitteiden analyysia voi jatkaa tunnistamista pidemmälle, kuten kiinnittämällä huomio muun muassa siihen, miten voimakas väite on ja rajaako kirjoittaja väitettään muihin poikkeaviin näkemyksiin, onko väite kirjoittajan oma vai muiden käsitys ja esitetäänkö väite tekstissä implisiittisesti vai eksplisiittisesti. Tutkija rekonstruoi väitteitä, joka tarkoittaa tekstiaineiston ”uudelleen rakentamista” niistä käsitteistä ja lauseista, joissa ilmenee tekstin pääajatus ja siihen liittyviä sivuajatuksia. (Jussila ym. 1992, 192–194; Nurmi 2004; Jolkkonen 2007, 16–17.)

Argumentaatioanalyysi rakentuu käsitteiden ja väitteiden analyysin pohjalle liittyen kiinteästi väitteiden rekonstruointiin. Analyysissä kiinnitetään huomio erityisesti perusteluihin sekä yksittäisiin että argumentaation kokonaisuuteen. Kaikki tekstiaineistot eivät ole rakenteeltaan sellaisia, joissa väitteitä ja niiden perusteluja tulee esille. Mahdollista on, että johtopäätökset ja perustelut esitetään eri teksteissä kuten esimerkiksi lakien ja asetusten kohdalla (Nurmi 2004). Analyysissa on kyettävä erottamaan toisistaan argumentti ja selitys. Selitys on reitti merkityksiin tällä analyysitasolla. Analysoitavassa tekstissä voi olla pääväite ja muita siihen liittyviä väitteitä sekä perusteluja. Pääväite voi olla tekstin lausuma ja perusteluina ne sanat sekä lauseet, jotka liittyvät pääväitteeseen. Yleensä pääväitteitä perustellaan runsaammin ja monipuolisemmin kuin toissijaisia näkökohtia. Tutkijan tehtävä on löytää nämä argumentit ja arvioida niiden pätevyyttä. (Jussila ym. 1992, 178–179; Nurmi 2004; Jolkkonen 2007, 15.)

Edellytysten analyysi voidaan nähdä systemaattisen analyysin korkeimpana asteena ja sen tarkoituksena on selvittää millaisilla ajatuksellisilla lähtökohdilla, lausutuilla tai lausumattomilla, tarkastel-

tu teksti voidaan selittää mahdollisimman johdonmukaisesti. Mille esimerkiksi filosofisille lähtökohdille ja edellytyksille teksti rakentuu? Edellytysten analyysi selvittää tekstin kirjoittajan ontologisia ja epistemologisia perusteita. Jolkkosen (2007, 19) mukaan edellytysten analyysissä on pyrittävä välttämään ylitulkintaa, sillä kaikki tekstit eivät sisällä tämän analyysitason edellyttämiä elementtejä.

Yksi tapa edetä varsinaisessa analyysivaiheessa on lukea tekstiaineisto läpi ensin keskittyen yksittäisiin käsitteisiin, toisella kerralla keskitytään tyypillisiin väitteisiin ja kolmannella kerralla käsitteiden ja väitteiden analyysin pohjalta pyritään syventämään analyysia keskittyen perusteluihin. Systemaattisessa analyysissä analyysitasosta riippumatta korostuu tekstien lukeminen useaan kertaan siten, että erityishuomio on merkityssisällöissä. Tämä puolestaan voi edellyttää osin hidastakin lukuprosessia, koska merkitysten syntyminen vaatii ajattelemista ja sen kehittymistä.

Analyysin pohjalta lähdeteksteille voidaan tehdä myös kriittisiä kysymyksiä tai niistä voidaan nostaa esille sisällöllisiä ongelmia. Systemaattinen analyysi voi kiinnittää huomiota myös tekstissä esiintyviin väitteisiin ja ilmaisuihin, jotka ovat ristiriidassa mahdollisesti muodostetun työhypoteesin kanssa. Ristiriitaisuuksien lisäksi tutkija voi löytää tekstiaineistosta aukkoja. Tämä tarkoittaa sitä, että tekstistä puuttuu jotain, jonka voi olettaa kuuluvan kyseiseen ajatusrakennelmaan. Näiden sivuutettujen tai huomiotta jätettyjen asioiden merkitystä on myös hyvä pohtia. Kun analyysi on tavoittanut yksityiskohtia, on tehtävänä löytää ne yleiset periaatteet, jotka kykenevät selittämään kyseisen ilmiön ja liittämään sen johonkin laajempaan yhteyteen (Jussila ym. 1992, 171). Tässä vaiheessa voidaan ottaa käyttöön uusia käsitteitä tai käsittepareja, joiden avulla tekstiaineisto kokonaisuutena selkeytyy.

SYSTEMAATTISEN ANALYYSIN VERTAILUA LÄHEISIIN MENETELMIIN TERVEYSHALLINTOTIETEELLISESSÄ TUTKIMUKSESSA

Systemaattinen analyysi on itsenäinen tutkimusmenetelmä, mutta sen ominaispiirteiden erottaminen sitä lähellä olevista menetelmistä ei ole selkeää ja yksiselitteistä. Läheisimmiksi menetelmiksi systemaattiselle analyysille terveyshallintotieteellisessä tekstiaineiston analyysissä voidaan nimetä sisällönanalyysi ja tekstianalyysi. Tässä sisällönanalyysilla

tarkoitetaan laadullisen sisällönanalyysin sovellusta (Tuomi & Sarajärvi 2009, 95.) Tyypillisimmin terveyshallintotieteellisen tekstiaineiston analyysimenetelmänä on käytetty sisällönanalyysia ja vähän puolestaan tekstianalyysia (Suhonen ym. 2008, 3–4). Toisilleen läheisiä menetelmiä voidaan käyttää lähes vaihtoehtoisina menetelminä tekstiaineiston analyysissä tai ne voivat toimia toisiaan täydentävinä menetelminä samassa tutkimuksessa (Taulukko 1).

Terveyshallintotieteessä tutkimusongelmat ovat empiirisesti painottuneita johtuen tieteenalan käytäntöä palvelevasta luonteesta (Lammintakanen ym. 2008). Siitä syystä tieteenalan tekstiaineistot ovat tyypillisimmin sisällöltään empiirisen tutkimuksen aineistoja. Systemaattinen analyysi, sisällönanalyysi ja tekstianalyysi soveltuvat pääosin samankaltaisten tutkimusongelmien ja samanlaisen tekstiaineistojen sisällön selvittämiseen. Tutkimusongelma kohdistuu läheisissä menetelmissä kaikissa tekstin kokonaisuuden analyysiin ja kuvaamiseen eivätkä menetelmät sulje toisiaan täysin pois tutkimusongelman näkökulmasta. Erityisesti laadullisen sisällön analyysin induktiivinen ja deduktiivinen analyysi (Elo & Kyngäs 2008, 107–115) muistuttavat osin systemaattista analyysia. Systemaattisessa analyysissä korostuu tyypillisimmin tekstin ajatussisältö kokonaisuutena, jota ongelmanasettelulla pyritään selvittämään. Sisällönanalyysia tutkimusmenetelmänä käytävässä tutkimuksessa voi analyysi aivan samoin kohdistua ajatuskokonaisuuden tavoittamiseen, mutta tavallisimmin analyysiyksikkö on sana tai sanayhdistelmä (Kyngäs & Vanhanen 1999, 5).

Läheiset menetelmät voivat käyttää aivan samankaltaisia tekstiaineistoja hyödykseen, mutta systemaattinen analyysi voi soveltua luonteeltaan sille läheisiä menetelmiä enemmän olemassa olevien tekstiaineistojen analyysimenetelmäksi eli ns. ei-empiiristen tutkimusten menetelmäksi. Jollakin tapaa analysoitava tekstiaineisto on aina tutkimukseen hankittua aineistoa. Tässä hankitulla aineistolla tarkoitetaan kuitenkin aineistoa, jota ei ole ollut olemassa tekstiaineistona ennen tutkimusta kuten esimerkiksi empiiristä haastatteluaineistoa.

Analyysin painopiste voidaan myös nähdä hieinan erilaisena läheisissä menetelmissä keskenään. Systemaattista analyysia parhaiten kuvaa filosofistyyppinen problematisointi, analyysi ja tulkinta. Systemaattisen analyysin tavoitteena on analysoida ja tulkita tekstistä oleelliset käsitteet ja ideat, joiden pohjalta muodostetaan ydinajatuksia tutkimuskohteen sisällöstä ja kokonaisuudesta johdonmukaisena systeeminä. Analyysissä keskeistä ovat tekstin

sisällön merkitykset tulkinnallisena kokonaisuutena ja tekstin osien suhde kokonaisuuteen. Tekstin sisällön tulkintaa ja päättelyä korostetaan myös tekstianalyysissä (Suhonen ym. 2008, 12), mutta ei siten ajatuksellisena kokonaisuutena vaan paremminkin ennalta valituista näkökulmista.

Systemaattisessa analyysissä korostuvat käsitteet ja niiden väliset yhteydet sekä tekstin sisältämät merkitykset tulkinnallisena kokonaisuutena. Systemaattista analyysia ja tekstianalyysia soveltaessaan tutkija joutuu ehkä jonkin verran enemmän kamppailemaan subjektiivisen ja objektiivisen tulkinnan välisessä rajamaastossa verrattuna sisällönanalyysin menetelmään. Tämä ominaispiirre menetelmissä asettaa haasteita erityisesti tutkimuksen luotettavuudelle ja sen arvioinnille. Sisällönanalyysi on muita menetelmiä tunnetumpi analyysimenetelmä ja analyysin etenemisen kuvaamiseen sekä luotettavuuden arviointiin on jo läheisiä menetelmiä vaikiintuneempia tapoja.

Tämän artikkelin tutkimuksessa systemaattiseen analyysiin päädyttiin, koska sisällönanalyysi tunnetuimpana terveyshallintotieteen tekstiaineiston analyysimenetelmänä ei ensisijaisesti vaikuttanut

toimivalta vastaamaan tutkimuksen tarkoitukseen. Tutkimuksen tekstiaineisto olisi edellyttänyt induktiivista sisällönanalyysia, mutta analyysin eteneminen pelkistämisen, ryhmittelyn ja abstrahoinnin avulla vaikutti luonteeltaan mekaaniselta menetelmältä tähän tutkimukseen. Toisena perusteena oli soveltaa puhtaasta mielenkiinnosta vähän tunnettua menetelmää terveyshallintotieteen tutkimukseen. Systemaattisen analyysin soveltuvuutta puolsi myös tutkimukselle asetettu tavoite analysoida ja tulkita eettisyyttä, mikä sisältää edellytyksen tarttua varsin abstraktiin ilmiöön ja siihen liittyvään ajatuskokonaisuuteen. Voidaan todeta, että tutkimuksen epistemologiset ja ontologiset lähtökohdat olivat parhaiten linjassa systemaattisen analyysin kanssa verrattuna sille läheisiin menetelmiin.

Toiset tutkijat ovat läheisiä menetelmiä pois-sulkien päätyneet systemaattiseen analyysiin (esimerkiksi Ahteenmäki – Pelkonen 1997, 38–41; Vuorenmaa 2001, 23–25) ja toiset puolestaan perustelevat valintaansa erityisesti filosofissävyyteisellä näkökulmalla tutkimusongelmiin (esimerkiksi Laitinen 2008, 15; Saurén 2008, 19). Nämä perusteet painoutuivat myös tässä sovelluksessa.

Taulukko 1. Systemaattisen analyysin ja sitä lähellä olevien menetelmien vertailu terveyshallintotieteellisessä tutkimuksessa

VERTAILUN KOHDE	TEKSTIAINEISTON ANALYYSIMENETELMÄ TERVEYSHALLINTOTIETEELLISESSÄ TUTKIMUKSESSA		
	Systemaattinen analyysi	Laadullinen sisällönanalyysi	Tekstianalyysi
Tutkimusongelma kohdistuu	Tekstin ajatussisältöön kokonaisuutena	Tekstin jaettuihin asiakokonaisuuksiin	Tekstin sisällöstä ennalta valittuihin ulottuvuuksiin
Tyypillinen analysoitava tekstiaineisto	Olemassa oleva tekstiaineisto	Tutkimukseen hankittu empiirinen aineisto	Olemassa oleva tekstiaineisto
Analyysin painotus	Tekstin sisältämät merkitykset tulkinnallisena kokonaisuutena Käsitteet ja niiden väliset yhteydet Pilevä puoli: – merkitykset – perustelut Subjektiivisuus	Tekstin asiasisällön kuvaus systemaattisesti tiivistetyssä ja yleisessä muodossa Käsitteiden löytyminen Näkyvä puoli Objektiivisuus	Tekstin sisällön yksityiskohtien tulkinta (esim. tekstiaineiston tyyli, sävy ja kirjoittajan valinnat) Käsitteet ja niiden konteksti Näkyvä puoli Subjektiivisuus

SYSTEMAATTISEN ANALYYSIN ETENEMINEN SOVELLETTUNA TEKSTIAINEISTOON

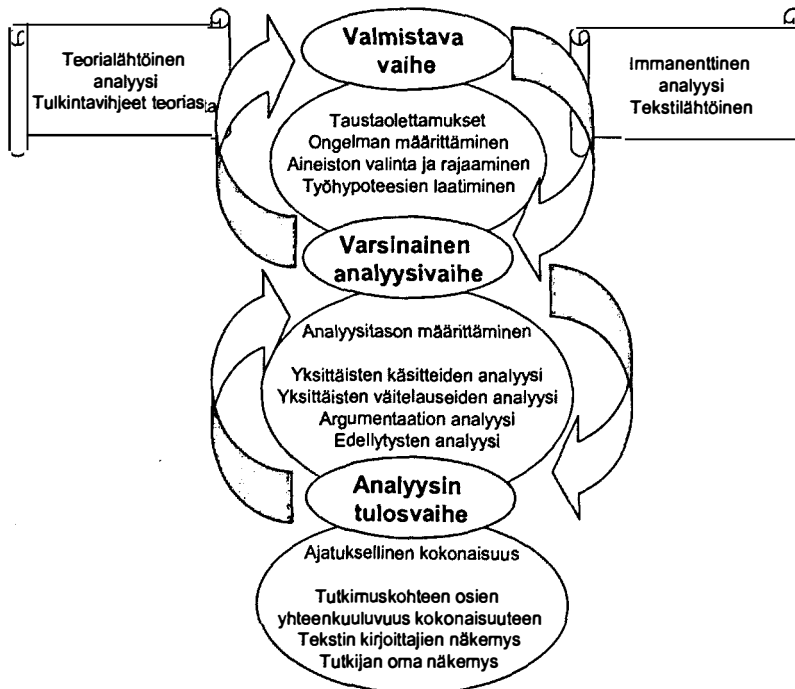
Terveystieteiden tutkimukseen sovellettiin tekstilähtöistä systemaattista analyysia. Tutkimus määriteltiin soveltavaksi käsittelemiseksi, joka rakentui aineistolähtöisesti ei-empirisenä tutkimuksena hermeneuttisen tiedon intressin ohjaamana. Tutkimuksen tarkoituksena oli analysoida ja tutkia eettisyyttä terveydenhuollon organisaation resurssien kohdentamisessa. Tutkimuksen aineisto muodostui kansainvälisistä tieteellisistä artikkeliteksteistä ja tavoitteena oli synteetinomainen ajatusrakennelma eettisyydestä terveydenhuollon organisaation resurssien kohdentamisessa artikkeliteksteihin perustuen.

Alustava yleiskuva tutkimusaiheesta on merkittävä lähtökohta tutkimusaineiston kokoamiselle ja näin se oli myös tässä tutkimuksessa. Aihepiiriin päätyminen vaikutti ratkaisevasti kiinnostus sitoa filosofista ja erityisesti eettisyyden näkökulmaa terveyshallinnollisen tutkimuksen yhteyteen. Eettisyyden sisällöstä terveydenhuollon organisaation resurssien kohdentamisessa tiedetään myös vähän ja ilmiöön yhdistyi selkeä tutkimusaukko. Tiivistysty voi todeta, että terveydenhuollon eettisyyden haasteet liittyvät toisaalta palvelujen järjestämiseen ja toisaalta resurssien jakoon (mm. Valtakunnalli-

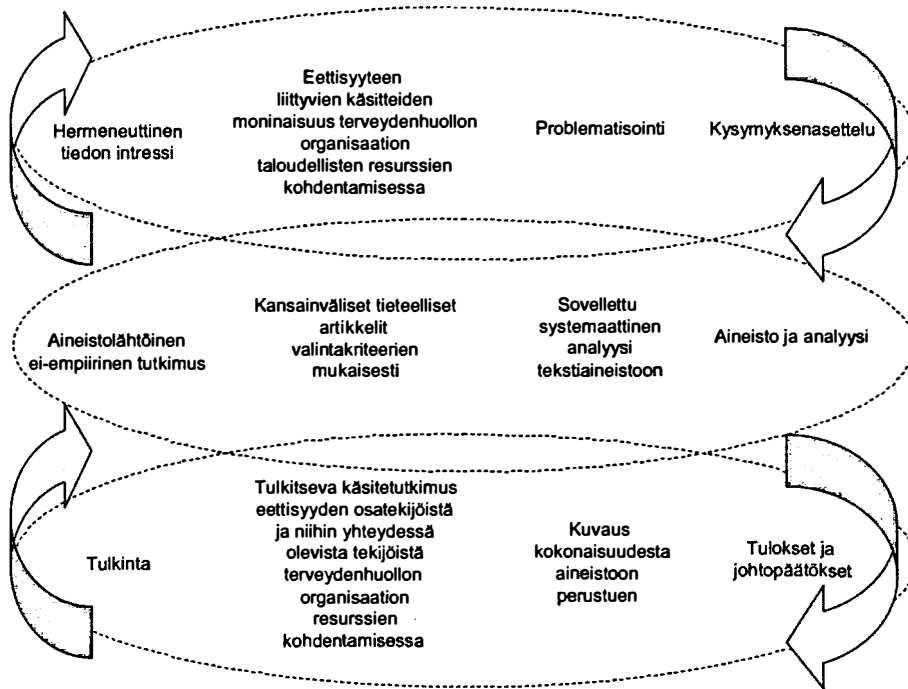
nen terveydenhuollon eettinen neuvottelukunta 2003). Alustava kuva muodostui ensisijaisesti pehrymällä aihetta käsittelevään kirjallisuuteen.

Systemaattisen analyysin eteneminen voidaan kuvata Jussilan ym. (1992, 177–179) mukaan vaiheittaisena prosessina. Prosessi on ymmärrettävä lähinnä työskentelyjärjestykseksi ja käytännössä vaiheet eivät toteudu yhtä suoraviivaisesti. Prosessi on lähinnä syklinen: analyysi antaa virikkeitä synteetille, josta palataan uudelleen analyysiin. Tällä tavoin työskentely muistuttaa laajemminkin kvalitatiiviselle tutkimusotteelle ominaista havainnoinnin ja teoretisoinnin vuorottelua. Varsinainen analyysiprosessi voidaan jakaa kolmeen päävaiheeseen. Seuraavaksi esitetty vaiheiden sisällön tarkempi kuvaus pohjautuu Jussila ym. (1992, 177–197) menetelmää käsittelevään kirjoitukseen yhdistettynä sovellukseen tekstiaineistoon tässä terveyshallintotieteellisessä tutkimuksessa (Törmänen 2006).

Systemaattiseen analyysiin tutkimuksissaan päätyneet tutkijat ovat soveltaneet menetelmää eri tavoin ja menetelmän kuvaukseen on eri laajuudella kiinnitetty huomiota tutkimusraporteissa. Yhdistävänä piirteenä eri lähtökohdista tehdyille analyysille on, että analyysin eteneminen sisältää kolme päävaihetta: 1) valmistava vaihe, 2) varsinainen analyysivaihe ja 3) analyysin tulosvaihe (Kuviot 1 ja 2).

Kuvio 1. Systemaattisen analyysin etenemisen syklinen kuvaus

Kuvio 2. Systemaattinen analyysi sovellettuna tutkimukseen eettisyydestä terveydenhuollon organisaation resurssien kohdentamisessa

Valmistava vaihe

Ensimmäinen vaihe on valmistava vaihe, jossa määritellään tutkimusongelmat ja rajataan niiden ratkaisemiseen tarvittava aineisto. Tutkimusongelmat voidaan esittää joko kysymyksenä tai väitteinä eli hypoteeseina. Tutkimusongelman muotoilussa on tärkeää, että tutkija huomioi omat ennakkokäsitykset ja esiympäristön tutkimuskohteesta. Tutkimuksen tuloksena ne voivat täsmentyä tai osoittautua jopa virheellisiksi. Tässä tutkimuksessa lähtökohdaksi muodostettiin kysymys millainen kuvaus eettisyydestä terveydenhuollon organisaation resurssien kohdentamisessa rakentuu tieteellisen kirjallisuuden pohjalta? Systemaattisen analyysin menetelmälle on tyypillistä tutkimusongelman tarkentuminen tutkimuksen edetessä, vaikka selkeä kysymys on edellytyksenä analyysin lähtökohdaksi. Tutkija käy tutkimusongelmansa ohjaamaa vuoropuhelua lähdeaineiston kanssa. Tässäkin tutkimuksessa alkuperäinen idea tutkimuksen liittymisestä taloudellisten resurssien kohdentamiseen pudotettiin tarkennus "taloudellinen" pois aineiston keruuvaiheesta ja päädyttiin pelkistetympään

käsittepariin "resurssien kohdentaminen". Resurssilla viitattiin myös muihin kuin taloudellisiin resurssihin, joten täsmällisempää oli käyttää yläkäsitettä resurssit.

Tekstiaineiston tärkeimpänä rajausperiaatteena on sen merkittävyys tutkittavan asian tai ilmiön kannalta. Tässä tutkimuksessa aineisto rajautui ja jäsenyi samanaikaisesti tutkimuksen pääasiallisen tutkimuskysymyksen täsmentyessä ja osittain vasta aineiston analyysin edetessä muistuttaen nimenomaan prosessimaista laadullisen tutkimusaineiston kokoamista. Tutkimusaineiston valinta rajattiin kansainvälisiin tieteelliseksi hyväksytyyn tarkastusmenettelyn läpikäyneisiin artikkeleihin, ei pelkästään tutkimusjulkaisuihin. Tutkija päättää, mitkä tekstit hän ottaa tutkimukseen mukaan ja mitkä jättää pois, joten merkittävyyden arvio on lähtökohdaisesti subjektiivinen. Merkittävyyden arvion tulee kuitenkin perustua selkeisiin perusteisiin. Aina tulee ensisijaisesti pyrkiä alkukielisten tekstien käyttämiseen käännosten sijaan, mikäli kyseessä on vieraskielinen aineisto. Erityisesti laaja aineisto on lisäksi syytä jakaa päälähteisiin ja muihin, täydentäviin lähteisiin.

Aineisto koottiin perinteisen kirjallisuuskatsauksen menetelmällä neljästä kansainvälisestä artikkeliviitetietokannoista tietyn hakustrategian ja artikkelien hyväksymis- ja poissulkumenetelmien perusteella. Tavoitteena olivat *sisällöltään* mahdollisimman relevantit artikkelitekstit, joissa keskeiset elementit – eettisyys, terveydenhuollon organisaatio, resurssien kohdentaminen – olivat tavalla tai toisella yhteisessä tarkastelussa. Hallinnollisen näkökulman tavoittamista teksteistä pidettiin keskeisenä, tämä ei ollut helppoa eikä selkeää. Selkeämpää sen sijaan oli sulkea pois tekstit, joissa terveydenhuollon organisaatiotasoa ei voitu selkeästi erottaa vaan tarkastelu oli esimerkiksi yleisemmällä kansallisen terveydenhuollon tasolla. Samoin pois suljettiin artikkelit, jotka käsittelivät kliinisiä, lääketieteen tai hoitotyön etiikan ongelmia eivätkä liittyneet laajemmin terveydenhuollon eettisyyteen.

Valittu aineiston kokoamistapa sopi tutkimuksen luonteeseen tutkimuksen lähtökohdat ja niihin sisältyvä tausta-ajattelu huomioiden. Tutkimuksen kohteena oli laaja-alainen ilmiö, josta tarkan aikaisemman tutkimuskohteen erottaminen oli lähtökohtaisesti vaikeaa. Ymmärrys ja tulkinta koottiin valitun tekstiaineiston perusteella, ei meta-analyysimaisesti aikaisemmasta tutkimuksesta. Lopullinen aineisto valikoitui lähemmän aineistoon tutustumisen ja aineiston merkittävyuden kriteerien mukaisesti. *Primaariaineisto* sisälsi 18 monitieteellistä artikkelitekstiä. Lisäksi artikkelit, jotka täyttivät lähestulkoon, muttei täydellisesti primaariaineiston kriteerit, muodostivat *täydentävän tutkimusmateriaalin*.

Systemaattisen analyysin yhteydessä voidaan käyttää Jussilan ym. (1992, 186) mukaan tulkinnallisia työhypoteeseja. Nämä eivät kuitenkaan ole merkitykseltään samanlaisia kuin tilastolliset hypoteesit, joita pyritään testaamaan vaan paremmin ns. heuristisia hypoteeseja, jotka auttavat tutkijaa ymmärtämään paremmin sitä, mitä tekstiin sisältyy (Jussila ym. 1992, 176; Vuorenmaa 2001, 26). Tulkinnalliset työhypoteesit on myös syytä tuoda eksplisiittisesti perustellen esille. Lukija voi siten paremmin ymmärtää tutkimuksen etenemisen ja erityisesti hypoteesit auttavat tutkijaa itseään. Tutkija voi myös luulla lukevansa tekstiä ilman ennakkokäsityksiä ja tulkinta voi jäädä suppeaksi ilman selkeästi etukäteen ilmaistua tulkintaperustaa. (Jussila ym. 1992, 186–187).

Menetelmälle uskollisena tässä tutkimuksessa kirjattiin tulkintoja palvelemaan työhypoteesi, jonka mukaan *kaikkien tutkimuskysymyksen kannal-*

ta oleellisten osatekijöiden – eettisyys, terveydenhuollon organisaatio ja resurssien kohdentaminen – on oltava mukana, jotta asiakokonaisuus voidaan sisällyttää relevanttiin tulkintaan. Tämän konkreettinen merkitys oli lähinnä pitää ajatukset tutkimuskysymyksen kannalta merkityksellisissä asiayhteyksissä. Se oli väljästä ja hieman yksinkertaisesta ilmaisuista huolimatta tarpeellinen. Työhypoteesi auttaa myös aineiston rajaamisessa.

Teorialähtöisessä systemaattisessa analyysissa hypoteeseja muodostettaessa voidaan hyödyntää taustateoriaa ja tekstilähtöisessä analyysissä aihepiiriin liittyvää aikaisempaa tietoa. Työhypoteesi voi olla esimerkiksi väljä otaksuma siitä, mikä voisi olla johtavana periaatteena tutkimuskohteen eri osien välisissä kytkennöissä tai miten tietty tekstissä oleva ilmaus liittyy joihinkin ajatuskokonaisuuksiin. Työhypoteesien olennainen tehtävä on palvella tulkintojen tekemistä, ei kahlita niitä. Työhypoteeseja voidaan myös muuttaa ja laatia uusia, joten ne eivät johda analyysia vaan analyysin eteneminen johtaa niitä. Työhypoteeseja voidaan muotoilla varsin monenlaisista näkökulmista ja perusteista, joten tutkimuksen tieteenfilosofisten lähtökohtien esille tuominen selkeyttää osaltaan ymmärtämään tehtyjä valintoja.

Varsinainen analyysivaihe

Toisessa vaiheessa eli varsinaisessa analyysivaiheessa analyysi etenee analyysitasojen mukaisesti. Tässä tutkimuksessa analyysitaso oli lähinnä yksittäisten käsitteiden ja niihin liittyvien lauseiden analyysiä. Analyysissa ei tietoisesti pyritty täyttämään puhtaasti argumentaation analyysille osoitettuja kriteerejä, mutta täysin analyysin tasoja ei voida toisistaan erottaa. Analyysissa keskeistä oli tekstien lukeminen useaan kertaan siten, että taustalla pidettiin ajatus kokonaisuudesta ja mitä tekstissä esiintyvät asiat merkitsevät kokonaisuudessa.

Ensin artikkelitekstejä luettiin esiyymmärryksen muodostamiseksi ja keskittyen alustavan kokonaiskuvan hahmottamiseen. Teksteissä kiinnitettiin huomio tutkimuskysymyksen kannalta keskeisten yksittäisten ydinkäsitteiden esiintymiseen ja samalla varmistuen aineiston merkittävydestä. Tekstejä teemoiteltiin tutkimusartikkeleihin ja muihin artikkelieihin. Seuraavaksi täsmennettiin lukemista ydinkäsitteiden sisältöihin ja niihin liittyvien suhteiden hahmottamiseen sekä väitteiden esiintymiseen asiayhteyksissä.

Tässä vaiheessa ensimmäinen tarkennettu lukukerta keskittyi terveydenhuollon organisaatioiden erittelyyn artikkeliteksteistä, toinen lukukerta vastaavasti keskittyi resurssien kohdentamisen erittelyyn, kunnes kaikki tutkimuskysymyksen kannalta olennaiseksi arvioidut asiayhteydet oli käyty lävitse. Erityisesti eettisyyteen liitettävien käsitteiden asiayhteyksiä etsittiin teksteistä. Olennaista oli myös hallinnolliseen näkökulmaan liittyvien asiayhteyksien erittely jokaisella lukukerralla. Käsitteistä ja huomiota herättävistä seikoista tehtiin muistiinpanoja ja raportissa lainaukset teksteistä sekä lähdeviittaukset osoittavat tulkinnan perusteita.

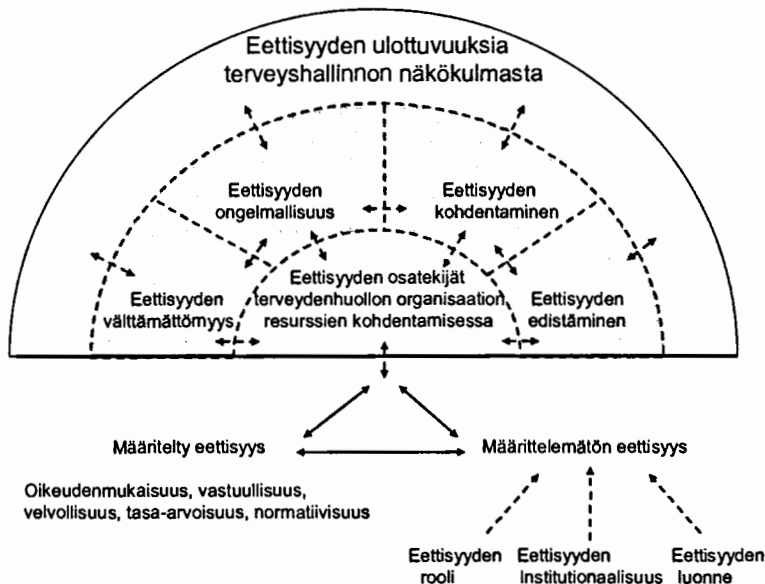
Artikkelitekstit olivat hyvin erilaisia sisällöltään, vaikka tutkimuksen kannalta keskeiset elementit olivat yhdistävinä tekijöinä. Myös teksteistä saatavan informaation määrä vaihteli. Osa teksteistä oli hyvinkin monia asiayhteyksiä esille tuovia ja osasta sai vain niukasti tietoa. Tässä vaiheessa analyysi sisälsi jo tulkintaa, koska kaikki suhteet eivät hahmottuneet yhtä selvästi. Tulkinnan suhteen oltiin kuitenkin aika varovaisia tai ainakin varottiin kirjoittamasta sellaista, jota on vaikea täsmentää todeksi. Kysymyksiä heräsi artikkelitekstien lukemisen kuluessa ja pelkästään tutkimuskysymyksen varassa ei voinut kokonaisuutta hahmottaa. Aineistolähtöistä analyysia puhtaasti ei voi tehdä muutoin kuin löytämällä aineistosta teemoja oman ymmärryksensä avulla.

Analyyysin tulosvaihe

Viimeisessä analyysin tulosvaiheessa muodostetaan synteesisomainen kokonaisnäkemys tutkittavasta ilmiöstä. Erityisesti on tähdennettävä systemaattisella analyysillä tavoiteltavaa kokonaisnäkemystä, ajatuksellista kokonaisuutta. Tässä tutkimuksen keskeinen tulos oli kokonaisuuden kuvaus, jossa yhteistarkastelussa olivat eettisyys, terveydenhuollon organisaatio ja resurssien kohdentaminen (Kuvio 3).

Keskeistä oli myös eettisyyden käsitteellisen tarkastelun jakaantuminen kahtaalle: määriteltyyn ja määrittelemättömään eettisyyteen. Eettisyyttä määritteleviä käsitteitä olivat muun muassa oikeudenmukaisuus, vastuullisuus, velvollisuus, tasa-arvoisuus ja normatiivisuus. Eettisyys vaikutti kiinnittyvän johonkin tekijään myös silloin, kun sen sisältöä ei tarkemmin määritelty. Näitä tekijöitä nostettiin esille kuvaamalla eettisyyden roolia, institutionaalisuutta ja luonnetta. Tässä vaiheessa selveni myös, että kokonaisuuden kuvaamiseksi oli valittava muutamia merkityksellisimmiksi arvioituja tekijöitä. Kaikkea oli mahdotonta tuoda esille raportin selkeyttä tavoiteltaessa.

Eri osatekijöiden liittämistä kokonaisuudeksi tavoiteltiin siten, että jokaisella erilliseksi osateki-

Kuvio 3. Eettisyys terveydenhuollon organisaation resurssien kohdentamisessa

jäksi nimetyllä oli itsessään jotain merkityksellistä kokonaisuuden kannalta. Täysin toisiaan poissulkevia ei osatekijöistä mitenkään saanut ja kuvaus on ymmärrettävä teoreettiseksi tulkinnaksi. Analyysin riittävyys oli vain ratkaistava, kun elementtejä kokonaisuuden kuvaamiseksi alkoi ajatuksellisesti olla riittävästi. Samanaikaisesti hahmottui tutkimustulosten raportoinnin rakenne. Erityistä pohtimista edellytti eettisyyden kuvaaminen siten, että sen moniulotteisuus ilmenisi. Tutkimuksen selkein anti oli eettisyyden käsitteen jäsentäminen terveyshallinnollisessa kontekstissa.

Systemaattisissa analyysissa korostetaan tulkinnoissa tutkittavien osien kytkentää asiayhteyksiinsä, jotta tulkinnassa ei jouduta harhateille. Kokonaisuuden määrittelyssä on myös tärkeää tuoda esille mitä ajatuksellisella kokonaisuudella tarkoitetaan. Sillä voidaan tarkoittaa tutkittavan kohteen rakenteellisten osien loogista yhteenkuuluvuutta, tekstin kirjoittajan tai tutkijan itsensä näkemystä. Jokaisella näkökulmalla on hieman erilainen suhde tulkintaan.

Analyysitulosten raportointi ja luotettavuus

Systemaattista analyysia tutkimusmenetelmänä sovellettaessa on tutkijan ratkaistava myös analyysin raportoinnin rakenne. Systemaattiseen analyysiin perustuvat tutkimusraportit eivät noudata rakenteeltaan mitään yhtenäistä linjaa. Sen sijaan tyypillistä on, että ne poikkeavat empiiriisiin aineistoihin perustuvista tutkimusraporteista. Tavallisimmin raportti ei sisällä erillistä tutkimustuloslukua vaan analyysin synteesi jäsentyy tutkimuksen edetessä ja tulokset ikään kuin rakentuvat luku luvulta. Toisaalta tämä systemaattisen analyysin menetelmänä mahdollistaa poikkeaminen terveyshallintotieteenalan tyypillisestä raportoinnin perusrakenteesta tekee soveltamisen osaltaan kiinnostavaksi.

Sovelluksia on kuitenkin erilaisia vaihdellen eri tieteenaloilla. Useimpiin raportteihin on sisällytetty analyysin tuloksena muodostuneen synteessin tarkastelua tutkimustulosten tarkastelun tapaan ja tutkimuksen luotettavuuteen liittyvää arviointia eri laajuudella. Osa tutkijoista ei nosta luotettavuutta erikseen tarkasteltavaksi ja osa tarkastelee erityisesti tutkimusprosessin luotettavuutta viitaten erityisesti Jussilan ym. (1992) arviointiperusteisiin. Tässä terveyshallintotieteenalan sovelluksessa *tutkimusprosessin* luotettavuutta arvioitiin niin ikään Jussilan

ym. (1992, 201–204) arviointiperusteisiin nojaten, mutta yhdistettynä yleisemmin laadullisen tutkimusprosessin (mm. Mäkelä 1998, 47–59; Raunio 1999, 325–334) arviointiin. Tällaista yhdistämistä on tehty myös aineistoltaan laajemmissa tutkimuksissa (esimerkiksi Ahteenmäki-Pelkonen 1997, Vuorenmaa 2001). Tutkimuksen tieteenfilosofiset taustatoumuksiin yleensä palataan luotettavuuden arvioinnissa ja tuloksia tarkastellaan niihin perustuen. Lisäksi arvioitiin *tutkimustulosten* luotettavuutta Lincolnin ja Guban (1985, 301–327) esittämien laadullisen tutkimuksen arviointikriteereitä mukaillen. Nämä perusteet kietoutuivat yhteen muodostaen päällekkäisyyttä välttävän luotettavuuden arvioinnin.

Mikäli systemaattinen analyysi suoritetaan teorialähtöisesti, on valittu teoria ja sen esittäminen tutkimuksessa otettava huomioon arviointia suoritettaessa. Analyysin täytyy teksti- tai teorialähtöisyydestä riippumatta olla tarkistettavissa siten, että lähdeviittein ja lainauksin osoitetaan, mihin tekstin osiin tulkinnat ja johtopäätökset perustuvat (Jussila ym. 1992, 202; Saurén 2008, 200). Tässä analyysissa toinen vaihtoehto olisi ollut muodostaa tulkintamalli valmiista teoriasta, esimerkiksi etiikan teorioista. Se olisi kuitenkin pakottanut aineiston valmiiseen muottiin, jota ei tämän tutkimuksen tausta-ajattelun mukaisesti lähde tavoittelemaan. Tämän vuoksi ei myöskään eettisyyden sisältöä ole taustateorian tavoin tutkimusraportin alkuun määriteltäviksi lukijoille. Näin pyrittiin välttämään ajatusten johtaminen ennalta teoriasidonnaiseen malliin. Etukäteen ei ollut käsitystä siitä, millainen eettisyyden kuvaus tällä aineistolähtöisellä analyysimenetelmällä muodostuu.

Systemaattiseen analyysiin tutkimusmenetelmänä sisältyy vahva tutkijan intuitiivisuus ja mahdollisuus tutkijan omaan, uuteen argumentaatioon. Nämä mahdollisuudet eivät luonnollisesti saa pois sulkea tieteelliselle tutkimukselle yleisesti asetettavia kriteereitä. Systemaattiseen analyysiin tutkimusmenetelmänä on syytä suhtautua kriittisesti ja sen luotettavuuden arviointi on suoritettava aiheenmukaisin kriteerein (Jussila ym. 1992, 201–204). Ajattelua on luonnollisesti vaikea kuvata raportissa, mutta tutkimuksen loogisen etenemisen kuvaus kronologisesti osaltaan ilmentää tutkimukseen liittyvää ajattelua. Systemaattisen analyysin raporteille on ominaista runsas lähdeviittaus ja selkeä tutkijan oman tulkinnan erottaminen alkuperäisteksteistä. Näin lukija voi seurata analyysin etenemistä ja arvioida sen johdonmukaisuutta.

Tässä sovelluksessa tutkimusaineisto oli englantinkielistä, joten kielen merkitysten kääntämiseen kiinnitettiin raportissa erityistä huomiota. Joidenkin sanojen käännöksissä toinen tutkija olisi ehkä voinut päätyä erilaisiin ratkaisuihin. Lainaukset alkuperäisistä teksteistä osoittavat lisäksi Lincolnin & Guban (1985, 318) tarkoittamaa todeksi vahvistettavuutta (confirmability). Tutkimusraportissa lähteistä erotettiin tutkimusaineiston muodostavat artikkelit viitteineen. Yksi luotettavuutta vahvistava tapa, jota tässä tutkimuksessa ei käytetty, on liittää raporttiin yksityiskohtainen esimerkki systemaattisen analyysin konkreettisesta toteuttamisesta yhden ydinkäsitteen tai teeman osalta (esim. Vuorenmaa 2001, 259–266). Lukija voi siten seurata teeman työstämistä vaihe vaiheelta kohti synteesiä.

POHDINTAA SYSTEMAATTISEN ANALYYSIN SOVELTAMISESTA TERVEYSHALLINTOTIETEELLISEN TUTKIMUKSEEN

Artikkelin tehtävänä oli selvittää, miten systemaattinen analyysi tutkimusmenetelmänä soveltuu terveyshallintotieteelliseen tutkimukseen. Systemaattista analyysia tutkimusmenetelmänä sovellettiin terveyshallintotieteelliseen tekstiaineistoon, joka koostui tieteellisistä artikkeliteksteistä. Tutkimuksen keskeinen anti oli eettisyyden käsitteen jäsentäminen terveydenhuollon organisaation resurssien kohdentamisessa. Tutkimuskohteena terveydenhuollon organisaation resurssien kohdentaminen oli vaikeasti kiteytettävä ja monimerkityksinen tutkimuskohte, joka muodosti eettisyyden tarkastelun puitteet tässä tutkimuksessa. Lisäksi terveydenhuollon organisaatio ja resurssien kohdentaminen olivat molemmat tutkimuksessa varsin yleisellä tasolla olevia käsitteitä, mutta systemaattisen analyysin kannalta aineisto vaikutti tarkoituksenmukaiselta ja analyysi onnistuttiin suorittamaan aineistolähtöisesti.

Systemaattinen analyysi sovellettuna oli sopiva valinta tutkimusmenetelmäksi tutkimukseen, jonka tavoitteena oli ajatusrakennelma ja kokonaiskuva tutkimuksen kohteesta. Systemaattisen analyysin perusidea hyödyntäen ja pääperiaatteita noudattaen voitiin analyysi toteuttaa, mutta varsin koikeilevalla asteella menetelmän suhteen tässä sovelluksessa vielä pysyttiin. Analyysitasoa ei juurikaan laajennettu yksittäisten käsitteiden analyysiä

laajemmille tasoille ja tutkimusaineisto oli rajattu ennalta nimettyihin käsitteisiin. Toisaalta nämä rajaukset selkeyttivät soveltamista.

Menetelmällisesti haastavampi vaihtoehto olisi selvittää esimerkiksi laajemman kokonaisuuden kuten jonkin organisaation tai muun ryhmän tuotantoa, jolloin käsitteet ja keskeiset ajatukset nousevat vielä puhtaammin tutkimuskohteen omista lähtökohdista. Systemaattista analyysia sovellettaessa keskittyminen rajattuun teemaan ei tarkoita sitä, että tutkija voisi poimia aineistosta tietyt tekstikohdat tarkasteltavakseen, vaan keskeisen käsitteen selvittäminen edellyttää yleensä koko tuotannon tuntemista (esim. Hannula 2007, 113). Lisäksi yksi vaihtoehto olisi perehtyä yksittäisen henkilön tuotantoon, jolloin tutkimus muistuttaisi vielä selkeämmin filosofista tutkimusta. Myös hallinnon tutkimuksen alueella olisi mielenkiintoista nähdä systemaattisen analyysin tuloksena syntyneitä tarkasteluja nykyistä enemmän.

Tutkimusaihe ja sen selvittämiseen soveltuva tekstiaineiston luonne eivät ole merkityksellisiä systemaattista analyysia sovellettaessa, vaikka periaatteessa menetelmää voi käyttää lähes minkä tahansa aiheen käsittelyyn eikä soveltuvalle aineistolle voida tarkkoja kriteerejä määrittää. Näin voidaan todeta sekä tämän terveyshallintotieteen sovelluksen että muiden tieteenalojen sovellusten tarkastelun perusteella. Tieteelliset artikkelitekstit soveltuvat sinänsä systemaattisen analyysin aineistoksi ja vastasivat tutkimukselle asetettuun tarkoitukseen. Ratkaiseva tekijä on kuitenkin tutkittava ilmiö tekstiaineistoa ja sen luonnetta rajattaessa. Systemaattinen analyysi on soveltamisen laaja-alaisuudesta huolimatta ehkä hedelmällisintä, mikäli tutkimusaiheen sisältämät käsitteet ovat filosofistyyppisiä. Filosofistyyppisellä tutkimusaiheella ja erityisesti käsitteillä tarkoitetaan tässä yhteydessä hieman rajoiltaan epämääräisiä ja abstrakteja käsitteitä, joiden parissa voidaan edellyttää ajattelua runsaasti.

Systemaattiseen analyysiin soveltuu tutkimusaihe, jonka sisältö todella määrittänyt vasta siitä kokonaisuudesta käsin, minkä osa se on. Tällaista tietoisesti filosofiseen ajattelutapaan liittyvää tutkimusta ei tähän mennessä ole terveyshallintotieteenalalla juuri tehty. Aiheita voisi löytyä tutkimuksiin, joissa analyysimenetelmään liittyvissä ratkaisuissa olisi perusteltua käyttää systemaattista analyysiä verrattuna sille läheisiin menetelmiin.

Systemaattinen analyysi tutkimusmenetelmänä soveltuu myös käsitetutkimuksen muodoksi, vaikka sitä ei sellaisena aikaisemmassa kirjallisuudessa

juuri korosteta. Terveyshallintotieteen tutkimuksen alueella on tehty vähän käsitteiden tutkimusta, joten systemaattinen analyysi voisi olla yksi mahdollisuus tarttua käsitteisiin ja niiden selkeyttämiseen. Lisäksi voisi olla mahdollista, että menetelmän avulla voitaisiin kehittää terveyshallintotieteen omia käsitteitä ja omaa tietoperustaa. Terveyshallintotieteen käsiteanalyttistä tutkimusta on kuvattu aiemmin Rodgersin evolutionaarisella käsiteanalyysimenetelmällä (Lammintakanen ym. 2008, 1–11), josta erotuksena systemaattisen analyysin käsite-tutkimuksessa korostuisi nimenomaan poikkeuksetta sen yhteyteen liitetty filosofissävyyteisyys käsitteissä. Lisäksi erityisesti johtamis- ja organisaatiotutkimuksen kentällä on Ahosen ja Kallion (2002, 5) mukaan suuri puute metodioppaista, joissa ylipäätään käsitellään käsitetutkimusta ja käsiteanalyysia. Puusa (2008, 37) tuo esille saman puutteen liittyen käsiteanalyysiin tieteellisenä tutkimusmenetelmänä.

Eettisyyteen ja sille läheisiin käsitteisiin liittyvät aiheet soveltuvat systemaattisen analyysin suorittamiseen. Esimerkiksi terveyshallinnon ja laajemmin hallinnon tutkimuksen alueella arvot ja niihin liittyvät tutkimusaiheet voisivat hyötyä systemaattista analyysistä itsenäisenä tutkimusmenetelmänä. Systemaattinen analyysi toimisi myös empiiristen tutkimusten edeltäjänä tai liitettynä empiiriin tutkimuksiin apumenetelmäksi.

Tarkoituksena oli myös herättää ideoita menetelmän soveltamismahdollisuuksista. Systemaattinen analyysi itsenäisenä tutkimusmenetelmänä ei ole kovin tunnettu terveyshallinnon ja hallinnon tutkimuksessa. Tutkimusongelmien filosofinen tarkastelu on ollut selkeästi vähäisempää verrattuna empiiriin tutkimuksiin ja niiden ongelmanasetteluihin, joten tämän tyyppiseen tutkimukseen ei ehkä ole tottumusta. Toisaalta systemaattisen analyysin arvoa ei tässä merkityksessä ole välttämättä laajemmin ajateltu tai keskusteltu. Sitä voidaan pitää osittain myös itsestään selvytenä empiiristen tutkimusten osana eikä sinänsä arvokkaana, itsenäisenä tieteellisenä tutkimusmenetelmänä.

Systemaattisesta analyysistä tutkimusmenetelmänä terveyshallintotieteellisessä tutkimuksessa syntyi esitetyn tarkastelun perusteella tiivistetyksi seuraavanlainen käsitys. Systemaattinen analyysi voi soveltua ensisijaiseksi tekstiaineiston analyysimenetelmäksi

1. terveyshallintotieteen käsiteanalyttisessä tutkimuksessa ja siten terveyshallintotieteen paradigman kehittämisessä

2. terveyshallintotieteen tutkimukseen filosofisesta näkökulmasta, joka perustuu aineiston problematisointiin, analyysiin ja ajatuksellisen synteesin tulkintaan

LÄHTEET

- Ahonen, A. & Kallio, T. J. 2002. Käsite- ja tekstitutkimuksen metodologia – perusteita, näkökulmia ja haasteita johtamis- ja organisaatiotutkimuksen kannalta. *Turun kauppar korkeakoulun julkaisu*. Sarja Keskusteluja ja raportteja 5:2002. Kirjapaino Grafia Oy, Turku.
- Ahteenmäki-Pelkonen L. 1997. *Kriittinen näkemys itseohjautuvuudesta. Systemaattinen analyysi Jack Mezirowin itseohjautuvuuskäsityksistä*. Väitöskirja, Helsingin yliopisto, kasvatustieteellinen tiedekunta, Helsinki.
- Elo S. & Kyngäs H. 2008. The qualitative content analysis process. *Journal of Advanced Nursing* 62(1): 107–115.
- Eskola J. & Suoranta J. 2005. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. 7.painos (1.p.1998). Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.
- Hannula A. 2000. *Tiedostaminen ja muutos Paulo Freiren ajattelussa. Systemaattinen analyysi Sorrettujen pedagogiikasta*. Väitöskirja, Helsingin yliopisto, kasvatustieteellinen tiedekunta, Helsinki.
- Hannula A. 2007. *Systemaattinen tekstianalyysi. Kohteena Paulo Freiren pedagogian klassikkoteokset*. Teoksessa Syrjäläinen E., Eronen A. & Väri V-M. (toim.) *Avauksia laadullisen tutkimuksen analyysiin*. Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print, Tampere.
- Heinonen I. 2001. Systemaattinen analyysi. *Teologinen aikakauskirja* 106(1): 66–72.
- Jolkkonen J. 2007. *Systemaattinen analyysi tutkimusmetodinä*. Metodias. Joensuun yliopisto, teologinen tiedekunta, Joensuu. <http://www.joensuu.fi/teoltdk/ortteoloppaat/Methodias.pdf> [5.2.2009].
- Jussila, J, Montonen, K & Nurmi, K. E. 1989. *Systemaattinen analyysi kasvatustieteiden tutkimusmenetelmänä*. Teoksessa Gröhn T. & Jussila J. (toim.) *Laadullisia lähestymistapoja koulutuksen tutkimuksessa*. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitos. Tutkimuksia 123, 157–208. Helsinki.
- Kakkuri-Knuuttila M-L. & Ylikoski P. 2000. *Merkitys ja tulkinta*. Teoksessa Kakkuri-Knuuttila M-L. (toim.) *Argumentti ja kritiikki*. Lukemisen, keskustelun ja vakuuttamisen taidot. Tammer-Paino Oy, Tampere.
- Kusch M. 1986. *Ymmärtämisen haaste*. Kustannusosakeyhtiö Pohjoinen, Oulu.
- Kyngäs H. & Vanhanen L. 1999. Sisällön analyysi. *Hoitotiede* 11(1): 3 – 12.
- Laajasalo T. 2001. *Seksuaalisuus lukion oppikirjoissa. Systemaattinen analyysi lukion uskonnon, elämäntutkimustiedon, filosofian, psykologian, terveystiedon ja biologian oppikirjojen seksuaalisuusteeman käsitteistä kuuden seksuaaliteorian ja lukion 1994 opetus-*

- suunnitelman perusteiden valossa*. Väitöskirja. Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitos, Helsinki.
- Laitinen I. 2008. *Autenttinen evaluaatioetiikka*. Väitöskirja. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellinen tiedekunta, Rovaniemi.
- Lammintakanen J., Kivinen T., Kylmä J. & Kinnunen J. 2008. Käsiteanalyttisen tutkimuksen soveltaminen terveyshallintotieteessä – esimerkkinä Rogersin käsiteanalyysimenetelmä. *Hallinnon Tutkimus* 27(4): 1–11.
- Leppisaari I. 1998. *Systemaattinen analyysi tutkimusmenetelmänä*. <http://www.edu.uulu.fi/tutkimus/syste.htm> [5.2.2009].
- Lincoln Y. S. & Guba E. G. 1985. *Naturalistic inquiry*. Beverly Hills: Sage Publications.
- Mäkelä K. 1998. *Kvalitatiivisen analyysin arviointiperusteet*. Mäkelä K. (toim.) 1998. Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Gummerus Kirjapaino Oy, Saarijärvi.
- Mäki M. & Väyrynen K. 2000. *Johdatus filosofiseen ajatteluun*. Humanistinen tiedekunta, Historian laitos ja Koulutus- ja tutkimuspalvelut, Avoin Yliopisto, Oulun yliopistopaino, Oulu.
- Niiniluoto I. 1999. *Johdatus tieteenfilosofiaan. Käsitteen ja teorianmuodostus*. 2. painos. Keuruu.
- Nurmi K. 2004. *Systemaattinen tekstianalyysi*. www.metodix.com. [25.7.2009].
- Puusa A. 2008. Käsiteanalyysi tutkimusmenetelmänä. *Premissi* 4: 36 – 42.
- Raunio K. 1999. *Positivismi ja ihmistiede. Sosiaalitutkimuksen perustat ja käytännöt*. Tammer-Paino Oy, Tampere.
- Sajama S. 1993. *Arkipäivän filosofiaa. Kertomus ihmisestä tiedon hankkijana ja arvoratkaisujen tekijänä*. Tammer-Paino Oy, Tampere.
- Saurén K-M. 2008. *Asiantuntijavalta – koulutettu mielikuvitus. Systemaattinen analyysi Ivan Illichin tuotannossa esitetystä köyhyyden modernisoitumisesta koulutusyhteiskunnassa*. Väitöskirja. Lapin yliopiston kasvatustieteiden tiedekunta, Rovaniemi.
- Scriven M. 1988. *Philosophical inquiry methods in education*. Jaeger R.M. (toim.), Complementary methods for research in education. American Educational Research Association, Washington.
- Suhonen M., Paasivaara L. & Stenvall J. 2008. Tekstianalyysin mahdollisuudet ja käytännön sovellukset terveyshallintotieteellisessä tutkimuksessa. *Hallinnon Tutkimus* 27(2): 3–14.
- Tuomi J. & Sarajärvi A. 2009. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.
- Törmänen O. 2006. *Eettisyys terveydenhuollon organisaation resurssien kohdentamisessa*. Pro gradu -tutkielma, Oulun yliopisto, hoitotieteen ja terveyshallinnon laitos, Oulu.
- Valtakunnallinen terveydenhuollon eettinen neuvottelukunta, 2003. Hoidon hinta ja tasa-arvo terveydenhuollon eettisenä haasteena. *ETENE-julkaisuja* 6, Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki.
- Varto J. 1991. *Mitä hermeneutiikka on?* Teoksessa: Haapala A. (toim.), Kirjallisuuden tulkinta ja ymmärtäminen. Suomen estetiikan seuran vuosikirja 6, Valtion painatuskeskus, Helsinki.
- Vuorenmaa M. 2001. *Ikkunoita arvioinnin tuolle puolen. Uusia avauksia suomalaiseen koulutusta koskevaan evaluaatiokeskusteluun*. Väitöskirja. Jyväskylän yliopiston kasvatustieteiden laitos, Jyväskylä.